

'DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDEKİ KALIPLAŞMIŞ AD-FİİLLERİN VE SIFAT-FİİLLERİN YAZI DİLİNDE KULLANILIRLIK DURUMLARI

Hülya SAVRAN*

Özet

Bu çalışmada 'Derleme Sözlüğü (Türk Dil Kurumu, I-XII, 2. Baskı, Ankara 1993)'nde yer alan kalıplaşmış ad-fiillerin ve sıfat-fiillerin yazı dilindeki durumları incelenmiştir. Bunun için öncelikle 'Derleme Sözlüğü'ndeki kalıplaşmış ad-fiiller ve sıfat-fiiller sınıflandırılmış ve ardından yazı dilindeki durumları incelenmek üzere bu kelimeler, 'Türkçe Sözlük (Türk Dil Kurumu, 10. Baskı, Ankara 2005)'teki örnekleriyle karşılaştırılmıştır.

Her iki sözlükte ortak olan kelimeler dışında, 'Derleme Sözlüğü'ndeki bazı kelimelerin, zamanla eski anlamlarını yitirip yeni zamana göre anlamlar kazandığı görülmüştür.

Gerek her bakımdan ortak olan kelimeler gerekse söyleyişçe aynı olup anlamca farklılık kazanan kelimeler; halk ağzından derleme yapmanın, yeni kelime türetmek ve dili zenginleştirmek adına hâlâ önemli görevler üstlendiğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: 'Derleme Sözlüğü', 'Türkçe Sözlük', kalıplaşmış ad-fiil, kalıplaşmış sıfat-fiil, kelime türetmek.

Statements of Using Molded Infinitives and Molded Participle Which Has Been Found in 'Derleme Sözlüğü' in Standard Turkish

Abstract

In this paper as examined statement of molded infinitives and molded participle which has been found in 'Derleme Sözlüğü' (Türk Dil Kurumu, I-XII, 2nd edition, Ankara 1993) in Standard Turkish. Therefore, first of all, molded infinitives and molded participle, in the 'Derleme Sözlüğü' are classified and than these words are compared with their samples which has been found in 'Türkçe Sözlük' (Türk Dil Kurumu, 10th edition, Ankara 2005).

It has been found that, except of some words of both 'Türkçe Sözlük' and 'Derleme Sözlüğü', some words in 'Derleme Sözlüğü' has lost theirs old mean and get new mean in modern time.

Whether same words in both 'Derleme Sözlüğü' and 'Türkçe Sözlük' or same by pronunciation but differend by mean, show that it is still important collecting dialects to word formation and developing language.

Key words: 'Derleme Sözlüğü', 'Türkçe Sözlük', molded infinitive, molded participle, word formation.

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
hsavran@balikesir.edu.tr

Giriş

Kalıplaşmak terimi için Türkçe Sözlük'te "1. Belli bir biçim almak, klişeleşmek. 2. Görevini yitirmek. 3. Durumunu sürdürmek, belli bir durumun dışına çıkmamak." tanımları yapılmıştır.

Kelime türetme yollarından biri olarak kalıplaşma, Türkçede kelime hazinesini zenginleştirmede kullanılan önemli ve dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Kalıplaşmada, herhangi bir kelimeye getirilen çekim ya da yapım eki, bilinen belirli bir görev ile kullanılmaz. Aksine bu ekler, eklendiği kelime ile beklendiğinden ayrı, yeni bir anlam meydana getirecek tarzda birleşip kaynaşır. Örnek olarak '-mA' ad-fiil eki, görev itibarıyla eklendiği kök ya da gövdelerden, hareket ifade etmeyen iş isimleri yapar. Fakat *dondur-* gövdesine getirildiğinde ortaya çıkan *dondurma* kelimesi ile bu ek, bu gövdeden yepyeni bir nesne adı türetmiştir. Artık bu ek, Türkçe Sözlük'teki ifadesine uygun olarak belli bir durumun dışına çıkamayıp klişeleşmiş ve asıl görevini yitirmiştir.

Kelimenin cümle içindeki değişik kullanışları ile ilgili bir anlam kaymasının sonucu olarak ortaya çıkan kalıplaşma olayında, kök ve ek birleşmesi ile anlam kaymasına uğrayan kelime içindeki ekin görevinde de bir aşınma ve kalıplaşma meydana gelir. Bu özelliğinden dolayı Korkmaz, kalıplaşma olayını şekil bilgisi ile anlam bilgisini kaynaştırılan önemli bir dil olayı olarak kabul eder. (Korkmaz 1994: 2).

Yeni kelime türetmede türetme ve birleştirme çok işlek yollardan biri olsa da kalıplaşma, kelime türetme için her zaman başvurulabilecek bir yöntem değildir. Kalıplaşma, dilin yapısında beliren bir takım ihtiyaçlardan, bazı eklerdeki kullanılış özelliklerinden veya dildeki gramer şekillerinin yetersizliğinden hareketle, dilin doğasına uygun olarak kendi kendine oluşur. Kalıplaşmayı türetmeden ayıran bir diğer nokta da, kalıplaşmaya uğramış ekin, türetme yolu ile ortaya çıkan kelimelerde olduğu gibi canlı türetme eki olmamasıdır. Bu olayda, özel ve yalnızca o kelimeye özgü bir kaynaşma vardır. Bundan dolayı kalıplaşma sonunda seri halinde kelimeler değil, teker teker kelimeler ortaya çıkar (Korkmaz 1994: 2).

Bu çalışmada, kalıcı isim yapımında kullanılan ad-fiil ve sıfat-fiillerin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumunu görebilmek ve bu kelimelerin, yazı dilindeki kullanılabilirlik durumlarını anlayabilmek hedeflenmiştir. Bu amaçla söz konusu kelimelerin, *Derleme Sözlüğü* (DS)'ndeki örnekleri tespit edilmiş ve ardından bunların *Türkçe Sözlük* (TS)'teki örnekleriyle karşılaştırılması yapılmıştır.

Bunun için önce söyleyiş ve anlamca aynı olan kelimeler, sonra söyleyişçe aynı ama anlamca farklı olan kelimeler, anlamlarıyla ve geçtiği sayfa numaralarıyla birlikte verilmiştir.

Kalıplaşmış Ad-Fiillerin Durumları

Türkçede -mAk, -mA, -(y)İş ekleriyle kurulan ad-fiiller, fiil kök ve gövdelerinin karşıladıkları oluş, kılış ve durumları, kişi ve zamana bağlı kalmadan gösteren geçici kılış adlarıdır.

Ad-fiiller de diğer çekimsiz fiiller gibi bir oluş bildirdikleri, olumlu ve olumsuz biçimleri yapılabildiği için fiil özelliği taşırlar ama çekimli fiillerde olduğu gibi yargı bildirmezler. Bu yönleriyle isim sınıfına girerler. Eklendikleri fiilde temel anlam sabit kalır. İsim, sıfat ve zarf türeten diğer eklerden farklı olarak fiil kök ve gövdelerinde anlam değişikliği yaratmazlar.

Bazı durumlarda bu ad-fiillerin eklendiği fiiller, zamanla iş bildirme özelliğini kaybedip kılış bildirme özelliğinden sıyrılmış ve bunun sonucu bu eklerle birtakım kalıcı isimler ortaya çıkmıştır.

Yazı dilindeki örneklerden hareketle –mA ekinin, diğer ad-fiil eklerine göre daha işlek bir yapısı vardır. Özellikle yeni kelime türetmede bu ek çok fazla tercih edilmiştir. Bu ekle yapılan isim ya da sıfat tamlamalarında, tamlanan ögenin atılması ve tamlayıcı –mA’lı kelimenin, kılış bildirme özelliğini yitirip tarz bildirme özelliğiyle kalıplaşması sonucu ortaya çıkmış pek çok isim vardır: **Aşırma, burma, dökme, kaplama, serpmeye, süzme, şişirme, takma, yapıştırma, yağma** gibi. Bu ekle yapılan pek çok kalıcı soyut ve somut isimler de vardır: **Asma, bağlama, besleme, devşirme, dokuma, dolama, döseme, içme, inme, kapatma, kazma, sıtma, sürme** gibi (Korkmaz 2003: 171).

Kılış özelliğini yitirip kalıcı isimler yapan –mAk’lı kelimelerden daha ziyade nesne isimleri oluşmuştur: **Ekmek, çakmak, başmak, ırmak, ilmek, oymak, yemek** gibi (Korkmaz 2003: 171).

-(y)İş ad-fiil eki de daha ziyade kalıcı sıfat ve isim yapımında kullanılmış (**açılış, alış, alış veriş, bakış, çıkış, gidiş, iniş, gösteriş** örneklerinde olduğu gibi) (Korkmaz 2003: 172) ama özellikle bu ek, Arapça ve Farsça gibi yabancı kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmesinde kullanılmıştır: **Açılış** (‘küşat’ için), **artış** (‘tezayüt’ için), **azış** (‘şiddet’ için), **bağış** (‘teberru’ için), **buluş** (‘icat’ için), **çekiliş** (‘keşide’ için), **çıkış** (‘neş’et’ için), **dönüş** (‘avdet’ için), **geçiş** (‘mürur’ için) gibi. (Korkmaz 2003: 107).

Söyleyişçe ve Anlamca Aynı Olan Kelimeler

-mA

DS, TS açma

DS: 1. Oklava ile açılmış hamur, yufka. 2. Orman içinde veya fundalıkta yakılarak, köklenerek açılan tarla (I 58).

TS: 1. Orman içinde ağaç kesme veya yakma yoluyla tarıma elverişli bir duruma getirilen arazi. 2. Bir çeşit susamsız, kalınca yağlı çörek (16).

DS, TS ağırlama

DS: Halay oyununda bir musiki usulü havası (I 91).

TS: Gelin veya güveyi karşılanırken çalınan kıvrak bir hava (33).

DS ağarma, ağırma; TS ağırma

DS: 1. Soğuktan ileri gelen bir hastalık. 2. Tifo. 3. Yara, çıban gibi hastalıklara verilen ad (I 109).

TS: Memeli hayvanlarda görülen ara konakçı kenelerin bulaştırdığı ağırma asalaklarından ileri gelen hastalık (40).

DS akça kesme, kesme; TS akçakesme, kesme

DS: Dağlarda yetişen ve keçiler tarafından yenilen çalı (I 146, VIII 2767).

TS: Kesme, kıyılarımızda yaygın olarak bulunan, yuvarlak tepeli, 5 m. kadar boylu, her dem yeşil, yaprakları küçük ve kenarları testere dişli, çiçekleri yeşilimsi beyaz renkli olan bir süs ağacı, akçakesme (48, 1146).

DS, TS akıtma

DS: 1. Mısır ununa haşhaş, yağ veya pekmez karıştırılarak tepside pişirilen bir çeşit ekmek. 2. Hayvanların alnından burnuna doğru uzanan beyaz leke (I 153).

TS: 1. Hayvanların, özellikle atların alınlarında bulunan ve burunlarına doğru uzanan beyaz leke. 2. Un, süt, yağ, yumurta, şeker veya pekmeze yoğrulmuş cıvık bir duruma getirilen hamurun kızgın sac üzerinde pişirilmesiyle yapılan bir çeşit tatlı (54).

DS agma, TS akma

DS: Reçine (I 77).

TS: Reçine, çam sakızı, akındırık (56).

DS, TS aktarma

DS: Ekin kaldırılan tarlayı ilkbaharda sürme zamanı (I 163).

TS: Sürülmemiş tarlayı ilk veya ikinci kez sürme (61).

DS, TS aktutma

DS: Albümin hastalığı (I 163).

TS: Albümin, işeme (62).

DS al basma; TS albasma

DS: Lohusa kadınlarda görülen bir hastalık, lohusa humması (I 207).

TS: --> **albastı**, doğum sırasında temizliğe dikkat edilmemesi yüzünden lohusanın tutulduğu ateşli hastalık, loğusa humması, albasma (67).

DS, TS arpalama

DS: Çok arpa yemekten ileri gelen bir hayvan hastalığı (I 330).

TS: Çok arpa yemekten ileri gelen bir hayvan hastalığı (123).

DS aşılama, aşılama; TS aşılama

DS: 1. Büyük ve sulu armut. 2. Aşılı fidan aşısı yapılmış bitki. 3. Yemişin iyisi. 4. Aşı armudu (I 354, 360).

TS: 1. Yeni aşılınmış ağaç. 2. Bitkilerin aşı yoluyla üretilmesi, ilkah. 2. Bu yolla elde edilmiş. 3. Aşılınmış (ağaç) (137).

DS, TS aşırma

DS: Kova, bakraç (I 355).

TS: Küçük kazan, kova, bakraç (138).

DS aşlama; TS aşılama

DS: Soğutulmuş su (I 360).

TS: Soğuğa sıcak, sıcakta soğuk su katma (137).

DS, TS bağlama

DS: 1. Duvarların arasına yatay olarak konulan ağaç. 2. Kağnıda iki oku mazi üzerine tespit eden ve enine konulan ağaç (II 482).

TS: Yapılarda duvarları birbirine bağlayan giriş, putrel vb. (180).

DS, TS basma

DS: 1. İskambil kâğıdı ile oynanan bir oyun 2. Gübre, tezek (II 544).

TS: 1. İskambil kâğıdı ile oynanan bir oyun 2. Gübre, tezek (206).

DS bastırma; TS pastırma

DS: Kavrulmuş et (II 548).

TS: Tuz, çemen, kırmızıbiber karışımının et üzerine sürülerek güneşte veya iste kurutulması yoluyla yapılan yiyecek: Kayseri pastırması (1582).

DS, TS boğma

DS: Bir çeşit rakı (II 729).

TS: İncir, dut, kuru üzümün mayalandıktan sonra ilkel araçlarla damıtılmasıyla elde edilen, alkol derecesi düşük bir tür rakı (293).

DS bölme, bülme; TS bölme

DS: 1. Kalın ağaç gövdelerinden odun yahut tekne yapmak için ayrılan tomruk. 2. Oda. 3. Evlerde banyo yapmak için ayrılan yer (II 768).

TS: 1. Salon, oda, sofa vb. büyük bir yerden ayrılmış daha küçük bir yer. 2. Kalın ağaç gövdesinden odun yahut tekne yapmak için ayrılan tomruk (313).

DS, TS buğulama

DS: Balığın su koymadan yahut üstüne soğan doğrayıp bir kâğıda sarılarak yapılan yemeği (II 781).

TS: Buğuda pişmiş yemek: Hamsi buğulaması (320).

DS, TS bulama

DS: Koyu pekmez (II 786).

TS: Genellikle üzüm şirasının kaynatılması ile yapılan koyu pekmez (321).

DS, TS *burma*

DS: 1. Musluk. 2. Eğrilmek üzere bükülmüş yün. 3. Yaş iken kurutulan ot. 4. Yumurtası burularak erkekliği giderilmiş koç. 5. Bilezik. 6. Arabalara koşulan, yumurtalıkları burulmuş boğa (II 800).

TS: 1. Burularak yapılmış bilezik. 2. Hadım etme, iğdiş etme. 3. Musluk. 4. Eğrilmek için bükülmüş yün. 5. Yaşken burularak kurutulan ot (328).

DS, TS *büzme*

DS: 1. Üstü dar, altı geniş kadın elbisesi. 2. Örmeye para kesesi (II 834).

TS: Ağzı büzülerek kapatılan (kese, torba vb.) (340).

DS, TS *çakma*

DS: Deri hastalığı, yara, çıban (III 1045).

TS: Deri hastalığı, yara, çıban (384).

DS, TS *çalma*

DS: 1. Baş örtüsü. 2. Kibrit (III 1051, 1059).

TS: 1. Başa sarılan sarık. 2. Kibrit (389).

DS, TS *çatma*

DS: 1. Duvarları ağaç gövdesinden birbirine takılarak ve çivisiz olarak yapılan yayla evi, yığma ev. 2. Yörük çadırı. 3. Destek olarak kullanılan çatal ağaç. 4. Semerin ağaç kısmı (III 1092).

TS: 1. Duvarları ağaç gövdesinden birbirine takılarak ve çivisiz olarak yapılan yayla evi, yığma ev. 2. Ağaç yapılarda ağaç iskeletin temel parçaları. 3. Semerin ağaç kısmı (402).

DS, TS *çekme*

DS: Ağzı testereli bağ bıçağı, bıçkı (III 1115).

TS: Yüksekteki ince dalları çekip kesmeye yarar, ay biçiminde, uzun saplı, ağzı tırtıklı bıçak (409).

DS, TS *çevirme*

DS: Izgara et (III 1153).

TS: Kuzu, oğlak vb. hayvanların şişte, kor üzerinde çevrilerek pişirilmiş (419).

DS, TS *çığırma*

DS: Flüt gibi bir çeşit çalgı (III 1162).

TS: Basit, küçük, nefesli bir çalgı (422).

DS, TS *çıkma*

DS: 1. Bir binanın yanına ek olarak yapılan kısım. 2. Havlu (III 1170).

TS: 1. Bir yapının üst katlarından dışarıya doğru uzanmış bölüm, balkon. 2. Hamamdan çıkarken kullanılan havlu ve kurulanma takımı, çıkacak (425).

DS, TS **çöpleme**

DS: Düğün çiçeğigillerden kökleri iç sürdürücü olan beyazına ak çöpleme, siyahına kara çöpleme denen bir çeşit bitki (III 1289).

TS: Düğün çiçeğigillerden kökleri iç sürdürücü olarak kullanılan, kara çöpleme, yeşil çöpleme ve sarı çöpleme gibi türleri olan bir bitki, marulcuk (451).

DS, TS **çözme**

DS: Bir çeşit keten dokuma (III 1300).

TS: El tezgâhlarında dokunan, genellikle yatak, yorgan çarşafı yapmakta kullanılan ince bez (452).

DS, TS **çullama**

DS: Tavşan veya kuzu eti ile kızartılmış hamur (III 1303).

TS: Tavşan ve kuzu eti ile kızartılmış hamur yemeği (455).

DS **dakma**; TS **takma**

DS: Yedek (IV 1332).

TS: Gerçeğinin yerine konulan, eğreti. (1891).

DS **daraklama, taraklama**; TS **taraklama**

DS: 1. Dilmelerden duvar üzerine yapılan parmaklık. 2. Dilmelere çita çakılıp, üzerine sıva sürülerek yapılan duvar, bağdadî (IV 1366).

taraklama: 1. Kayığın iç bölümünde, küpeştenin altında tarak biçimindeki tahta. 2. Ağaç parmaklık (X 3891).

TS: 1. Taşçı tarağı ile yapılmış olan. 2. Ağaç gemilerde kaplamaların zedelenmesi durumunda, içeriye su girmemesi için omuzluktan su düzeyine kadar, iskarmozlar arasına uyumlu olarak yerleştirilen, ağaçtan yapılan pekiştirme (1905).

DS, TS **değme**

DS: Seçme, üstün, en iyi (IV 1403).

TS: Seçkin, seçme (486).

DS, TS **delme**

DS: Yelek, önü işlemeli bir çeşit yelek (IV 1415).

TS: Yelek (491).

DS **dikme, tikme**; TS **dikme**

DS: 1. Fidan, yeni dikilmiş fidan. 2. Ağaç, direk, kalas. 3. Bir ailenin tek çocuğu (IV 1489).

TS: 1. Ahşap yapılarda pencere ve kapı yanlarına dikilen direklerden her biri. 2. Bir evde aileyi sürdüreceğ olan tek çocuk. 3. Ağaç, direk. 4. Fidan, yeni dikilmiş fidan (525).

DS, TS dilme

DS: Dört köşe kesilmiş ağaç, kereste (IV 1497).

TS: Dört köşe kesilmiş ağaç (531).

DS, TS dolma

DS: 1. Sulu köfte. 2. Kerpiç, tuğla ile yapılan ahşap duvar (IV 1547).

TS: 1. Tavuk, kuzu gibi hayvanların veya biber, domates vb. sebzelerin içine pirinç ve başka şeyler doldurularak pişirilen yemek. 2. Doldurularak yapılan: dolma arazi (557).

DS döğme, döğme, dövme; TS dövme

DS: Dövülüp kabuğu çıkarılmış buğday, yarma (IV 1569, 1592).

TS: Dövülerek kabuğu çıkarılmış buğday, yarma (571).

DS döğme aşı; TS dövme

DS: Keşkek denilen yiyecek (IV 1571).

TS: Dövülerek yapılan yemek (571).

DS, TS dörtleme

DS: Tarlayı dördüncü kez sürme (IV 1588).

TS: Tarlayı dört kez sürme (570).

DS, TS döşeme

DS: 1. Oda takımı, mobilya. 2. Taban ve tavan tahtası. 3. Evlerin ahırların tabanı. 4. Arabanın tahta döşemesi (IV 1590).

TS: 1. Yapılarda taban üzerine döşenen tahta vb. kaplama. 2. Bir yapının döşenmesine yarayan her türlü eşya, mefruşat. 3. Koltuk, kanep, divan vb.nin kumaş, yay, pamuk vb. bölümleri. 4. Taşıtların koltuk, taban, tavan vb. yerleri (570).

DS dudma, dutma; TS tutma

DS: Uşak, yanaşma, hizmetçi (IV 1595, X 4000).

TS: Yanaşma (2012).

DS, TS dürme

DS: 1. Lahana. 2. Hamurdan yapılan gözleme (IV 1634).

TS: 1. İçine peynir, kıyma vb. konularak yenilen pişmiş yufka, gözleme. 2. Lahana. (588).

DS, TS elleme

DS: Seçilmiş, iyi (V 1721).

TS: Seçilmiş, iyi (628).

DS, TS ezme

DS: Kuşburnu ve erikten yapılan salçalar (V 1830).

TS: Sebze veya yemiş ezilerek yapılan yiyecek (673).

DS gapama, kapama; TS kapama

DS: 1. Kapama. 2. Bulgur pilavının üstüne etle serilen yufkalı yemek. 3. sarımsaklı az sulu et yemeği (VI 1916, VIII 2630).

TS: Taze soğan ve marulla pişirilmiş kuzu eti yemeği (1066).

DS gapatma; TS kapatma

DS: Metres (VI 1916).

TS: Bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın, kapama, metres (1068).

DS garalama defteri; TS karalama

DS: Karalama defteri (VI 1919).

TS: Karalamaların yapıldığı defter, müsvedde defteri (1078).

DS gatma, katma; TS katma

DS: Bükülmüş yün iplik, kıldan, yünden yapılmış ip, sicim (VI 1936, VIII 2684).

TS: Kıldan veya yünden yapılmış ip, sicim (1107).

DS gavrama, kavrama; TS kavrama

DS: Ekin biçmeye yarayan orak (VI 1940, VIII 2691).

TS: Küçük orak (1111).

DS gavurma; TS kavurma

DS: Kavurma, kavrulduktan sonra dondurulup saklanan et (VI 1942).

TS: Kendi yağıyla pişirilip kavrulduktan sonra yenen veya dondurulup saklanan et (1112).

DS, TS germe

DS: Bir yeri bölmek, sınırı belli etmek için yapılan perde (VI 2004).

TS: Bir yeri bölmek, sınırı belli etmek için yapılan tahta perde (754).

DS, TS gezeleme

DS: Düğünden sonra gelinin ve damadın akrabalarına yaptıkları ziyaret (VI 2021).

TS: Gelinin ve damadın düğünden sonra akrabalarına yaptıkları ziyaret (757).

DS gırma, kırma; TS kırma

DS: 1. Bir çeşit av tüfeği. 2. Kumaşa büzülerek yapılan süs, pili (VI 2059, 2060).

TS: 1. Ortasından kırılarak doldurulan (tüfek). 2. Kumaşın katlanmasıyla yapılan giysi süsü, pili (1162).

DS gıyma, kıyma; TS kıyma

DS: 1. Kuşbaşı et kavrulmuş kışlık kavurma. 2. Kıyılmış et (VI 2067).

TS: 1. Çekilmiş et. 2. Kuşbaşı etlerden kavrulmuş kışlık kavurma (1174).

DS gızdırma; TS kızdırma

DS: Sıtma hastalığı (VI 2070).

TS: Yüksek vücut ısısı, ateş (1176).

DS, TS gömme

DS: 1. Mayalı ya da mayasız yağlı ya da yağsız olarak yapılan bir çeşit küllü pide ekmeği. 2. Sonbaharda ekilen ekin. 3. Kışın ekilen ekin (VI 2150).

TS: 1. Mayalı, mayasız, yağlı veya yağsız olarak yapılan bir tür küllü pide. 2. Güzün veya kışın ekilen ekin (775).

DS güzelleme; TS güzelleme

DS: Halk edebiyatında bir nazım şekli (VI 2178).

TS: Halk edebiyatında konusu aşk olan, lirik bir şiir türü (818).

DS, TS gözleme

DS: Saçta pişirilen yağlı ince ekmeği (VI 2182).

TS: Sacda, yağda kızartılan, tatlı veya tuzlu bir hamur işi (795).

DS, TS haşlama

DS: Pişmiş patates (VII 2304).

TS: Haşlanarak pişirilen şey (855).

DS ilme, ilma; TS ilmek

DS: Halı ya da dokuma dokunurken atılan düğüm, ilmek (VII 2531).

TS: Çözülmesi kolay düğüm, eğreti düğüm, ilmik (959).

DS, TS kaplama

DS: 1. Eskiye yorgana sonradan dikişsiz takılan yüz (VIII 2634).

TS: Bir şeyin dışına süsleme veya koruma amacıyla geçirilen başka maddeden kat (1071).

DS, KS kesme

DS: 1. Tavla ya da kâğıt oyunlarında kazanana verilen şeker, lokum vb. şeyler. 2. Cam billur (VIII 2767).

TS: 1. Küp biçiminde veya köşeli olarak kesilmiş olan. 2. Lokum (1145-1146).

DS, TS kestirme

DS: Kaynatılarak ve limon sıkılarak koyulaştırılmış şeker şerbeti (VIII 2769).

TS: Kaynatılıp limon sıkılarak koyulaştırılmış şeker şerbeti (1147).

DS, TS kırkma

DS: Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç (VIII 2831).

TS: Ucu kesilip alnın üstüne bırakılan saç (1161).

DS, TS kırma

DS: 1. Bir çeşit av tüfeği. 2. Tabanca. 3. Hayvanlara yedirilen, değirmende

ufaltılmış, ezilmiş bir çeşit tahıl. 4. Kanı karışık, melez (VIII 2833).

TS: 1. Kırılmış veya dövülmüş tahıl. 2. Ortasından kırılarak doldurulan (tüfek). 3. Soyu karışmış, melez (hayvan). 7. Yabancı etkilerle özgün niteliğini yitirmiş olan (1162).

DS, TS **kıstırma**

DS: 1. İçerisine peynir, kıyılmış et vb. şeyler konularak sac üzerinde pişirilen börek. 2. Karnıyarık yemeği (VIII 2845).

TS: 1. İçerisine peynir, kıyılmış et vb. konularak sac üzerinde pişirilen börek. 2. Karnıyarık yemeği (1168).

DS **killeme, külleme**; TS **külleme**

DS: Asmalara zarar veren bir çeşit hastalık, külleme (VIII 2872).

külleme Frengi hastalığı (VIII 3030).

TS: Bir mantarın yaptığı bağ hastalığı (1281).

DS, TS **koşma**

DS: 1. Yapılarda duvar ve tavanların altına konulan direklerin araları, gözler. 2. Yapılarda döşemenin altına konulan ağaç. 3. Avcıların tüfeklerini dayamak için yaptıkları çatal ağaç (VIII 2934).

TS: 1. Bir halatı, ağacı pekiştirmek için yanına konulan halat veya ağaç (1221).

DS, TS **kökleme**

DS: Tarla yapmak için ormanda yakılarak açılan yer (VIII 2952).

TS: Tarla yapmak için ormanda açılan yer (1229).

DS, TS **kökten sürme**

DS: Soyu soppu belli, soylu (VIII 2953).

TS: Niteliğini soydan almış, türedi olmayan, soylu (1230).

DS, TS **közleme**

DS: 1. Kül bastı, ateşte pişirilen et. 2. Ateşte pişirilen sebze, meyve ve her şey (VIII 2985).

TS: Köz üzerinde pişirilen yiyecek, özellikle ateşte pişirilen et, külbastı (1240).

DS, TS **küpleme**

DS: Karında su birikmesi nedeniyle olan ve şişmeyle beliren hastalık (VIII 3041).

TS: Karında su birikmesi sebebiyle oluşan, şişmeyle beliren hastalık (1285).

DS **mıhlama, muhlama**; TS **mıhlama**

DS: 1. Yumurta ve unla yapılan omlet. 2. Tereyağıyla pişirilen mısır ununa çökelek ya da peynir konularak yapılan yemek. 3. Peyniri yağda kızartarak yapılan bir çeşit

yemek (IX 3181, 3217).

TS: Yumurta, un, soğan, ıspanak karışımıyla yağda yapılan bir tür yemek (1389).

DS, TS oturtma

DS: Kol gibi bükülmüş yufkaları tepsiye dizerek yapılan bir çeşit tatlı (IX 3298).

TS: Halka halka kesilmiş patates, patlıcan, kabak vb. sebzelerden yapılan bir çeşit kıymalı yemek (1521).

DS, TS oyma

DS: 1. Duvarda eşya koymaya yarayan kapaksız dolap. 2. Ağaç yongası (IX 3301).

TS: 1. Ağaç yongası. 2. Oyularak yapılmış (1524).

DS, TS oyulgama

DS: Kalın, seyrek, gelişigüzel dikiş (IX 3304).

TS: Elle yapılan kalın, seyrek, gelişigüzel dikiş (1525).

DS, TS örme

DS: 1. Kıldan örülerek yapılan ip. 2. İpten örülmüş kuşak. 3. Yünden örülmüş kazak (IX 3348).

TS: Örülerek yapılmış olan (1548).

DS örtme, ortma; TS örtme

DS: 1. Baş örtüsü. 2. Üstü kapalı, önü açık yer (IX 3350).

TS: 1. Baş örtüsü. 2. Üstü kapalı, önü açık yer (1549).

DS, TS saçma

DS: Çevresinde kurşunlar bulunan bir çeşit balık ağı (IX 3509).

TS: Bir tür balık ağı, serpme ağ (1674).

DS, TS salma

DS: 1. Kimi köylü elbiselerinde kolun yeninden sarkan uzun kumaş parçası. 2. Bir arkten getirilerek akıtılan su. 3. Üstü ve üç yanı kapalı ağıl. 4. Bulgurlu veya pirinçli lahana yemeği. 5. Köy bütçesi için köylülerden alınan vergi. 5. Başiboş, serbest (X 3529).

TS: 1. Pirinçle pişirilen bir tür yemek. 2. Genellikle köylerde işlerin görülmesi için ihtiyar heyetinin kararıyla her evden toplanması gereken para. 3. Bazı köylü giysilerinde kolun yeninden sarkan kumaş parçası. 4. Kuşların üretilmesine ayrılan oda. 5. Başiboş gezen (hayvan). 6. Sürekli akan (su) (1692).

DS, TS saplama

DS: 1. Marangoz keskisi. 2. Kulaklı küçük bıçak (X 351).

TS: İç içe geçen veya başka bir parça üzerine eklenen parçaların bağlantısı için kullanılan, türlü kalınlık ve uzunlukta, bir yanı yivli, yuvarlak metal kama (1701).

DS, TS sarartma

DS: Hastalıklı, arız, cılız (X 3543).

TS: Cılız ve soluk renkli kimse (1702).

DS sarı asma; TS sarıasma

DS: İncir kuşu (3544).

TS: Ötücü kuşlar takımının, sarıasmagiller familyasından, parlak sarı tüylü, kara kuyruklu bir kuş türü, sarıcık (1704).

DS sarıburma, sarığıburma; TS sarığıburma

DS: Bir çeşit yufka tatlısı (X 3545, 3546).

TS: Burma sarık biçimi verilmiş bir çeşit hamur tatlısı (1704).

DS, TS sarma

DS: Ahırlarda uzatma işini gören direk (X 3547).

TS: Bir ayakta alınan paralel veya dik olarak dikmelerin üzerine yerleştirilen direk (1706).

DS, TS serme

DS: Saç ekmeği. (X 3590).

TS: Sac ekmeği (1735).

DS, TS serpme

DS: Bir çeşit balık ağı (X 3591).

TS: Koni biçiminde, ucuna bir sıra kurşun dizilmiş balık ağı (1736).

DS seyirtme; TS seğırtme

DS: Olta ile torik, palamut balığı avı (X 3596).

TS: Yemsiz kullanılan olta (1722).

DS, TS sıkma

DS: 1. İç giysisi, gömlek. 2. Kollu ya da kolsuz korse gibi sıkın kadın yeleği. 3. Bir çeşit pantolon. 4. Arasına peynir, kıyma konarak katlanmış saç ekmeği, dürüm. 5. İçine soğan ve kıyma konularak sıkılan mantı (X 3607).

TS: 1. Bir çeşit pantolon veya şalvar. 2. Bayat ekmeğin su ile ıslatılıp sıkılmasıyla elde edilen malzemeyi un, tuz ve suyla yoğurup hamur durumuna getirdikten sonra arasına kavrulmuş soğan, peynir konularak pişirilen bir yemek. 3. Dar bir tür kadın yeleği (1753).

DS, TS sıkırma

DS: Sallanan ya da eğri duran bir şeyin altına sıkıştırılan taş, ağaç parçası (X 3607).

TS: Tahkimat birimlerinin oynamasını veya kaymasını önlemek amacıyla birim ile

arazi arasında kalan boşluklara sıkıştırılan bir tür takoz (1753).

DS, TS silkme

DS: Bulgurla pişirilen ve üstüne yoğurt dökülerek yenen bir çeşit ot yemeği (X 3635).

TS: İri doğranmış kabak, patlıcan vb. sebzelerle yapılan e yemeği (1769).

DS, TS silme

DS: Ölçek ağzına kadar dolu durumda olma (X 3635).

TS: 1. Ağzına kadar dolu, sıvama, lebalep. 2. Baştan aşağı, tam olarak, tamamen (1769).

DS, TS soğuklama

DS: Soğuk algınlığı (X 3655).

TS: Üşüterek hastalanma, soğuk algınlığı (1784).

DS, TS süzme

DS: Torbada süzdürülmüş katı yoğurt (X 3730).

TS: Süzölmüş olan, süzölerek elde edilen, süzme bal, süzme yoğurt (1838).

DS, TS şekerleme

DS: Kısa ve hafif uyku (X 3757).

TS: Oturduğu yerde hafif ve kısa süreli uyuma (1857).

DS, TS tekerleme

DS: Masallara başlarken söylenen yarı anlamlı yarı anlamsız sözler (X 3863).

TS: Çoğunlukla, masalların genellikle başında bulunan 'Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde' gibi uyaklı giriş veya ara sözler (1936).

DS, TS tepme

DS: 1. Suda çiğnenerek keçeleştirilen yünden dokunmuş kalın kumaş. 2. Tekme (X, 3885).

TS: 1. Tekme. 2. Suda çiğnenerek keçeleştirilen yünden dokunmuş (kumaş, keçe) (1956).

DS, TS toplama

DS: Açık ekme, yufka ekmeği (X 3965).

TS: Kalın bazlamaya benzer bir çeşit tandır ekmeği (1992).

DS, TS uzatma

DS: Palamut, uskumru avlamak için kullanılan ağ (XI 4053).

TS: Bir ucu kayığa bağlı durumda denize uzatılıp bırakılarak kullanılan balık ağı (2049).

DS, TS ütme

DS: Ateşte kızartılmış mısır, buğday (XI 4079).

TS: Ateşte kızartılmış taze buğday veya mısır (2067).

DS, TS yağlama

DS: Saçta pişmiş, üstüne tereyağı sürülmüş ekmek (XI 4121).

TS: Küçük tabak büyüklüğünde açılan yufkaların tavada pişirilmesinden sonra aralarına kıymalı iç konulup üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek hazırlanan yemek (2106).

DS, TS yalama

DS: Aşınmış, bozulmuş, vida yatağı genişlemiş, tutmaz, iş görmez olmuş (XI 4137).

TS: Üzeri düzleşmiş, dişleri aşınmış olan (vida, cıvata vb.) (2114).

DS, TS yalancı dolma

DS: Asma yaprağı ile yapılan zeytinyağlı dolma (XI 4139).

TS: Biber, patlıcan, asma yaprağı gibi sebzelerle yapılan, kıymasız, zeytinyağlı dolma (2115).

DS yalancı sarma; TS sarma

DS: Lahana yaprağı ile yapılan etsiz sarma (XI 4139).

TS: Lahana, pazı ve üzüm yaprağının hazırlanan içle sarılmasıyla yapılan etli veya zeytinyağlı yemek (1706).

DS, TS yanaşma

DS: Uşak, hizmetçi (XI 4160).

TS: Genellikle bir çiftçi yanında çalışan işçi, tutma (2122).

DS, TS yarma

DS: 1. Buğday, arpa, mısır, bezelye vb.nin iri çekilmiş, dövmesi. 2. Hayvanlar için arpa, buğday, mısır vb. tahıldan dövülerek yapılmış yem. 3. Çorbalık iri un. 4. İr bulgur. 5. İnsanların kazıp açtığı yol, kanal, hendek (XI 4188).

TS: 1. Engebeli bir yerde, bir yolu geçirmek için açılmış yer. 2. Gelişigüzel kırılmış buğday, dövme. 3. Gelişigüzel kırılmış buğdaydan yapılan bir tür çorba (2139).

DS, TS yazma

DS: 1. Yemeni, başörtüsü. 2. Büyük mendil. 3. Kabakulak (XI 4218).

TS: 1. Bohça, yemeni, baş örtü, yorgan vb. şeyler yapmakta kullanılan, üstüne boya ve fırça ile veya tahta kalıplarla desen yapılmış bez. 2. Bu bezden yapılmış. 3. Kabakulak hastalığı (2156).

DS, TS yeldirme

DS: Kadınların giydiği bir çeşit giysi, astarsız manto (XI 4231).

TS: Kadınların çarşaf yerine kullandıkları baş örtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük (2160).

DS, TS yemleme

DS: Av sırasında tuzağın çevresine dökülen yiyecek (XI 4242).

TS: Tuzağa veya oltaya takılan yem (2164).

DS yengi yetme; TS yeni yetme

DS: Yeni yetişen delikanlı (XI 4245).

TS: Ergen (2167).

DS yerden yapma, yerden yığma; TS yerden bitme, yerden yapma

DS: Bodur, şişman (XI 4250).

TS: 1. Kısa boylu, yerden yapma. 2. Türedi (2170).

DS, TS yolma

DS: Sapı orakla biçilemeyecek kadar kısa kalmış ekin (XI 4291).

TS: Sapı orakla biçilemeyecek kadar kısa kalmış ekin (2191).

DS, TS yuvalama

DS: Bulgur ufağı ya da pirinç, ince çekilmiş kıyma ile yoğrulduktan sonra küçük küçük yuvarlanıp haşlanarak yapılan bir çeşit yemek (XI 4323).

TS: İnce bulgur, soğan ve yağsız kıymanın yoğrulup küçük köfteler durumuna getirildikten sonra et suyu ve nohut ile pişirilmesiyle hazırlanan bir tür yemek, analıkızlı (2203).

DS, TS zorlama

DS: Çok çalışmak, yürümeyle kol ve bacak eklemlerinde oluşan şişlik (XI 4395).

TS: Özellikle oynaklarda ara keseciklerinin fitığı olarak beliren, bir organın zorlanmış olmasıyla ortaya çıkan aksaklık veya bozukluk (2241).

-mAk

DS, TS azmak

DS: 1. Akarsu kenarında yağmurdan sonra tarlalarda, yollarda görülen küçük su birikintisi. 2. Bataklık, sazlık, büyük su birikintisi (I 441).

TS: 1. Küçük su birikintisi, gölcük. 2. Bataklık (168).

DS, TS çakmak, çakma

DS: Deri hastalığı, yara, çıban (III 1045).

TS: Kurduğunda kalın kabuk bağlayan kabarcıklarla beliren ve genellikle yüzde çıkan bir deri hastalığı (384).

DS, TS çakmak

DS: Tüfek, tabanca (III 1045).

TS: Tabanca veya tüfeklerde bulunan tetik düzeni (384).

DS gaymak; TS kaymak

DS: Sütün yüzü, kaymak (VI 1948).

TS: Sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman (1117).

DS, TS kuymak

DS: 1. Yumurta, un ve peynirden yapılan bir çeşit omlet. 2. Sulu un yemeği, un çorbası (VIII 3020).

TS: 1. Mısır ununun erimiş tereyağıyla kavrulması, su eklenmesi, bir miktar peynir katılması ve bir süre kaynatılmasıyla elde edilen yemek. 2. Karadeniz bölgesinde ve özellikle Trabzon'da yapılan bir tür yemek (1273).

DS, TS oymak

DS: Semt, mahalle, bölge (IX 3302).

TS: 1. Aşiret (1524).

DS ötmek; TS ekmek

DS: Ekmek (IX 3358).

TS: Tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandıra pişirilmesiyle yapılan yiyecek (611).

DS paşmak; TS başmak

DS: Ayakkabı, terlik (IX 3406).

TS: Ayakkabı (219).

DS yaşmah; TS yaşmak

DS: Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü (XI 4197-4198).

TS: 1. Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü. 2. Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü (2144).

Söyleyişçe Aynı Anlamca Farklı Olan Kelimeler

-mA

DS, TS alıştırma

DS: Çabuk yanan çalı, çırpı, yonga (I 221).

TS: 1. Bir beceriyi, bilgiyi kazanmak için yapılan tekrar, temrin, talim, egzersiz. 2. İdman (75).

DS, TS artırma

DS: 1. Balkon. 2. Mutfakta kapların konduğu tahta. 3. Yapılarda ikinci katın birinci kattan çıkıntılı durumu (I 335).

TS: Açık artırma (125).

DS, TS aşınma

DS: Su kovası (I 354).

TS: Erozyon (137).

DS, TS azma

DS: 1. Irmak kıyılarındaki çimenlik. 2. Siyah renkli, gagasının üzerinde küçük küçük beyaz benekli çukurluklar olan iri güvercin (I 441).

TS: Melez (168).

DS, TS bağlama

DS: 1. Potin yemeni. 2. Akarsuların seviyesini yükseltmek, suları toplamak veya başka yöne çevirmek için yapılan bent. 3. Yemeni, renkli basmadan yapılan baş örtüsü (II 482).

TS: Üç çift telli olan ve mızrapla çalınan bir çalgı (180).

DS, TS basma

DS: 1. Anjin. 2. Helva yoğrulmuş kazan (II 544).

TS: 1. Gazete, dergi, kitap vb. bası ile hazırlanmış yazılı şeyler, matbu. 2. Üzerine bası ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş. 3. Yerin alçalmasıyla bu yeri örten deniz sularının yükselmesi, çekilme karşıtı. 4. Bu kumaştan yapılmış olan. 5. Basılmış, matbu (206).

DS, TS belleme

DS: 1. Eteklik. 2. Kadınların giydiği gömlek. 3. Renkli gömlek. 4. Çoğu zaman yerli bezden yapılan ve içi pamuk olabilen kısa ceket veya hırka (II 622).

TS: At vb. hayvanların sırtına, eyerin altına konulan keçe, meşin veya kalın kumaş parçası, yapık, yuna (240-241).

DS, TS besleme

DS: 1. Beceriksiz, eli işe yakışmayan. 2. Kurbanlık koyun. 3. Hindi (II 640).

TS: 1. Evlatlık olarak alınarak ev işlerinde çalıştırılan kız, beslek (249).

DS, TS bozma

DS: Pamuğu toplanmış tarla (II 752).

TS: Biçimi ve kullanılışı değiştirilmiş (310).

DS, TS bükme

DS: 1. Dönemeç. 2. Akarsuların büküntü yerleri. 3. Köle. 4. Bükülerek katlanmış bir şeyin bükümü. 5. Yufka içerisine patates, soğan, ıspanak, peynir konularak yapılan börek. 6. Arasına ipek ipliği katılarak el tezgâhında dokunan çamaşırılık bez. 7. İğdiş hayvan (II 817).

TS: Bükülmüş kaytan veya iplik (333).

DS, TS daldırma

DS: Sedire ya da ocağın iki tarafına yayılan küçük hasır (IV 1342).

TS: (I) 1. Bir dalı gövdeden ayırmadan toprağa gömerek köklenmesini sağlama

yolu. 2. Bu yolla daldırılan dal. (II) Cam veya seramikten yapılmış bir çeşit kulplu kap (464).

DS **depeleme**; TS **tepeleme**

DS: Hayvanları birden öldüren hastalık (IV 1425).

TS: 1. İyice doldurulmuş, taşacak kadar dolu olan. 2. Tepe biçimi verecek veya kenarlarından taşacak kadar (1954).

DS, TS **dışleme**

DS: Çatal (IV 1525).

TS: Dantel biçiminde süsleme (541).

DS, TS **doğrama**

DS: Parça etli, salçalı kabak yemeği (IV 1537).

TS: Bir yapının kapı, pencere, dolap, raf vb. ağaç, metal veya plastik bölmeleri (548).

DS, TS **dokuma**

DS: Evin duvarlarına ya da etrafına çakılan ince ağaç (IV 1540).

TS: 1. Minder örtüsü, yatak kılıfı vb. için kullanılan ve boyalı pamuk ipliğinden dokunan bez. 2. Kumaş olabilen, kumaş yapılabilen. 3. Tezgâhta dokunarak elde edilen (kumaş). 4. Yapı, oluşum (552).

DS, TS **dolaylama**

DS: 1. Yufkanın içine ceviz koyup tepsinin içine çöreklemeye dizerek yapılan bir çeşit tatlı. 2. Oklavaya sararak yuvarlatılmış yufkayı, tepsiyeye iç içe halkalar şeklinde döşedikten sonra pişirilen börek. 3. Etraf, çevre. 4. Tepelerin derelere doğru uzanan girintili çıkıntılı yerleri (IV 1545).

TS: Süslü, sanatlı edebî söz (556).

DS, TS **doldurma**

DS: Kerpiç tuğla ile yapılan ahşap duvar (IV 1546).

TS: 1. Gereksiz söz ve benzetmelerle dolu anlatım. 2. Yükleme (556).

DS, TS **dondurma**

DS: Kışa doğru ekilen tohum (IV 1358).

TS: Şekerli sütün veya meyve sularının dondurulmasıyla hazırlanan soğuk yiyecek (560).

DS, TS **dökme**

DS: 1. Tavan ve tabanda kullanılan ağaç kiriş. 2. Denizin içindeki kayalar. 3. Hayvanlara yem olarak verilen ot. 4. Yirmi kuruş. 5. Çinko tabak. 6. Yeni (IV 1573).

TS: 1. Bir yerden bir yere dökülen, aktarılan. 2. Kapların içinde olmayan, yığın biçiminde ortaya dökülmüş olan. 3. Kalıba dökülmek yoluyla yapılmış (564).

DS, TS **dönme**

DS: Su çevirisi (IV 1586).

TS: 1. Ameliyatla cinsiyet değiştiren kimse. 2. Biçimi değişmeyen bir şeklin eksenini çevresindeki hareketi. 3. Başka bir dindeyken Müslüman olan, mühtedi (567).

DS duzluma, tuzlama; TS tuzlama

DS: 1. Kaynamış darı ya da buğday. 2. Suda haşlanmış kestane. 3. Sütle yapılan un bulamacı (IV 1615, X 4003).

TS: İşkembe ile yapılan bir tür yemek (2016).

DS, TS emme

DS: 1. Meme. 2. Meme başı, yapma meme, emzik. 3. Ufak çocukların başlarındaki bingıldak. 4. İbriğin su akıtan ağız kısmı (V 1795).

TS: 1. Boruda akan sıvının oluşturduğu çekiş. 2. Bir deponun böyle bir çekilme ile doldurulması işlemi. 3. Soğurma. 4. Petrol ile ilgili işlemlerde bir akışkanın çekilişi (633).

DS garalama; TS karalama

DS: Ölmüş askerin silinmiş kaydı (VI 1919).

TS: 1. El alıştırmak için çok tekrarlanarak yazılan yazı. 2. Üstünde düzeltmeler yapılan, temize çekilmemiş yazı taslağı, müsvedde. 3. Leke sürme, kötülük yükleme (1078).

DS garma; TS karma

DS: Ezilmiş haşhaşla, iki katı ölçüde pekmezi karıştırarak yapılan bir çeşit yemek (VI 1928).

TS: Ayrı türden olan öğelerin karıştırılmasıyla oluşmuş, muhtelit (1091).

DS goşma; TS koşma

DS: 1. Kovuk, köşe. 2. Tavan arası boşluğu (VI 2108).

TS: TS: 1. Bir halatı, ağacı pekiştirmek için yanına konulan halat veya ağaç. 2. Sazla okunmak için hece ölçüsü ile yazılmış, ilk parçasının birinci, ikinci ve dördüncü dizeleriyle öteki parçaların dördüncü dizeleri birbiriyle, kalan dizeler de kendi aralarında uyaklı, konuları sevgi ve doğa olan bir halk şiiri (1221).

DS, TS gönderme

DS: Gurbette bulunan birinin memleketine dönen birisi ile evine gönderdiği öteberi (VI 2153).

TS: 1. Sözlükçülükte bir madde başını işlerken, ilgisi dolayısıyla başka bir madde başına yollama. 2. Atıf yapma işi (776).

DS, TS ışıklama

DS: Küçük pencere (VII 2495).

TS: Çevirim sırasında, aydınlatılmış olan konunun görüntüsünün duyar kat üzerine

belirli bir süre düşerek etkilemesi (919).

DS, TS inme

DS: Diş nezlesi (VII 2544).

TS: Vücudun bir bölümünde hareket ve hissetmenin kalkması, felç, nüzul (972).

DS, TS işleme

DS: Saat (VII 2564).

TS: 1. Şiş, tığ, iğne vb. araçlarla elde yapılan, örgü, nakış, oya gibi işlerin genel adı, el işi. 2. İnce ve süslü işlenmiş. 3. Herhangi bir konuyu ele alarak inceleme. 4. Bir filmdeki izli görüntüyü ortaya çıkarmak için, gümüş bromürlü tabakanın laboratuarda çeşitli kimyasal işlemlerden geçirilmesi (998).

DS, TS kaplama

DS: 1. Eskiyen yorgana sonradan dikişsiz takılan yüz. 2. Yorgana yüz geçirme işi. 3. Minder. 4. Soğan ile pirinç yağda kavrulduktan sonra pişirilen pilav. 5. Darı unundan yapılan, saçta pişirilen bir çeşit börek. 6. Kadın ceketi. 7. Çocuk (VIII 2634).

TS: 1. Bir şeyin dışına süsleme veya koruma amacıyla geçirilen başka maddeden kat. 2. Kalınlığı 5 mm'den az, ince ağaç levha. 3. Üstü herhangi bir başka maddeyle kaplanmış olan (1071).

DS, TS karma

DS: 1. Etlili pilav. 2. Bulgur, zeytinyağı, maydanöz ve ekşi ile pişirilip, asma yaprağı ile yenen pilav. 3. Arp, çavdar ve mısır unu ile su karıştırılarak yapılan hayvan yemi (VIII 2665).

TS: Ayrı türden olan öğelerin karıştırılmasıyla oluşmuş, muhtelit (1091).

DS, TS karalama

DS: Kara haber, ölüm bildiren belge, mektup (VIII 2646).

TS: 1. El alıştırma için çok tekrarlanarak yazılan yazı. 2. Üstünde düzeltmeler yapılan, temize çekilmemiş yazı taslağı, müsvedde. 3. Leke sürme, kötülük yükleme (1078).

DS, TS kaydırma

DS: 1. Ev ve ahırdan dışarıya çıkık biçimde yapılmış, üstü örtülü yer. 2. İnci işli kadın fesi. 3. İnce yufka ekmek (VIII 2699).

TS: 1. Alıcının herhangi bir araç üzerinde çeşitli yönlerde hareket ettirilmesi. 2. Savunmanın belirli bir anında, oyunun güç noktasını birdenbire değiştirme (1114).

DS, TS kayma

DS: 1. Bahçe çiti. 2. Beşbiryerde, altın lira. 3. Yassı taş parçası. 4. Bezin kenarını kıvrarak dikme (VIII 2703).

TS: Herhangi bir sebeple filmin atlaması, görüntünün perdeye veya ekrana tam olarak gelmemesi (1117).

DS, TS kaynaşma

DS: Gözde kaşıntı yapan hastalık (VIII 2705).

TS: 1. Kalabalığın çok olduğu bir yerde kıpırdanma, hareketlilik. 2. Huzursuzluk (1119).

DS, TS oranlama

DS: 1. Atasözü. 2. Masal, öykü. 3. Yanık türkü. 4. Tekerleme. 5. Yalan, uydurma söz. 6. Şaka (IX 3286).

TS: Oranlamak işi, tahmin, kıyas (1507).

DS oturma, otuma; TS oturma

DS: 1. Nişan töreni. 2. Gelin elbisesinin dikileceği gün. 3. Çarşamba günü kız evinde yapılan tören (IX 3295).

TS: Kısa süre için konukluğa gitme (1521).

DS, TS oturtma

DS: 1. Düğün günü yalnız erkeklere yapılan yemekli eğlence. 2. Dip. 3. Kol gibi bükülmüş yufkaları tepsiye dizerek yapılan bir çeşit tatlı. 4. Harman yerindeki ekin demetlerinin yığımı (IX 3298).

TS: Halka halka kesilmiş patates, patlıcan, kabak vb. sebzelere yapılan bir çeşit kıymalı yemek (1521).

DS, TS öğütme

DS: Yüz şişmesi hastalığı (IX 3323).

TS: Öğütmek işi, nasihat (1534).

DS, TS sağlama

DS: Fındık toplandıktan sonra dalda kalan fındıkları ikinci kez toplama (X 3654).

TS: Bir problemin çözümü veya bir hesabın doğruluğunu denetlemek için yapılan kontrol işlemi, mizan (1679-1680).

DS, TS saldırma

DS: Kadınların şakaklarına sarkıttıkları süs altını (IX 3523).

TS: Bir tür büyük bıçak (1689).

DS, TS sapma

DS: 1. Sine indirilen ölünün üstüne konulan aynı boyda kısa ve düzgün ağaçlar. 2. Keklik kafesi. 3. Başka bir yerden gelip mal mülk alarak yerleşen kimse (X 3542).

TS: 1. Serbest bir miktatsız iğnenin denge konumundayken gösterdiği doğrultudan geçen düşey düzlemlerle, bulunulan noktasının meridyen düzlemi arasındaki açı. 2. Bazı kelimelerin kurallara göre almaları gereken biçimlerden uzaklaşması durumu (1701).

DS, TS sarma

DS: 1. Sığır gübresi. 2. Namlusu özel biçimde çelik tellerle yapılan av tüfeği. 3. Sigara. 4. Yelek boyunda kollu, önü açık, düz yakalı, kadifeden işli kadın giysisi, kısa entari (X 3547).

TS: 1. Saran, içine alan şey, zarf. 2. Abluka. 3. Lahana, pazı ve üzüm yaprağının hazırlanan içle sarılmasıyla yapılan etli veya zeytinyağlı yemek. 4. Sarılarak yapılan (1706).

DS, TS seçme

DS: Kötü yolda olan kadın (X 3564).

TS: Seçkin, seçilmiş (1719).

DS, TS susma

DS: 1. Dokuma kemer. 2. Kundağın üstüne sarılan süslü sargı. 3. Çadırın üstünde süs olarak kullanılan ensiz dokuma bağ. 4. Üçgen ya da dörtgen biçiminde ipekle işlenmiş kumaş. 5. Toprak evin damına konulan daire biçimindeki keçeyi yere bağlayan geniş ipler. 6. Hamam takımı, havlu. 7. Baş örtüsü (X 3700-3701).

TS: Türk nakışlarında bir iğne türü. (1822).

DS, TS sürme

DS: Yün dokumalarda kimi motiflerin altına çizgi biçiminde çekilen süs (X 3721).

TS: Kirpik diplerine sürülen siyah boya, is (1831).

DS, TS sürütme

DS: Kar küreği (X 3724).

TS: 1. Deniz dibini taramaya yarar, demir bir çerçeveye geçirilmiş ağ. 2. Deniz içinde çekilerek balık avlamaya yarar bir tür olta (1834).

DS, TS şekerleme

DS: Kısa ve hafif uyku (X 3757).

TS: Toz şekerin içine meyve özleri konduktan sonra kaynatılmasıyla yapılan her türlü şeker (1857).

DS, TS yakalama

DS: Eğimli. (XI 4127).

TS: Sanığın yargıç kararı olmaksızın hürriyetinin kısıtlanmasını doğuran koruma önlemi (2110).

DS, TS yanma

DS: 1. Romatizma. 2. Kangren (XI 4172).

TS: Bir cismin oksijenle birleşmesi sırasında ortaya çıkan olayların tümü (2125).

DS, TS yapma

DS: 1. Tezek. 2. Bulgurla yapılmış yuvarlak ve yassı köfte. 3. Sır, gizem (XI 4179).

TS: 1. Doğadaki şeylere benzetilerek insan eliyle yapılmış, yapay, suni, sahici karşıtı. 2. İçten olmayan, içten gelmeyerek yapılan, yapmacık (2129).

DS, TS yayma

DS: Büyük minder (XI 4213).

TS: Yaymacının sattığı şeylerden oluşan sergi (2152-2153).

DS, TS **yedirme**

DS: Ham iplikle ya da iplikle yol yol dokunup çarşaf yapmakta kullanılan bez (XI 4222).

TS: Yağ, kireç ve kendirden yapılan, su borularını birbirine tutturmaya yarayan macun (2158).

DS, TS **yürütme**

DS: Sofa (XI 4335).

TS: 1. Kanunları uygulama işi, icra. 2. Merkezî yönetim ve yerinden yönetim kuruluşlarının hepsi (2211).

-mAk

DS, TS **çakmak**

DS: 1. Dokumada bir motif çeşidi. 2. Şimşek. 3. Çocukların kuş avlamak için yaptıkları yay. 4. Gösterişli alımlı (III 1045).

TS: 1. Taşa vurulup kıvılcım çıkarılan çelik parçası. 2. Çelik, taş, cam, plastik vb. maddeden yapılmış gaz veya benzinle dolu tutuşturma aleti (384).

DS, TS **oymak**

DS: Semt, mahalle, bölge (IX 3302).

TS: 1. İzcilikte küçük birlik. 2. Hemen hemen benzer veya aynı tür yıldızlardan oluşmuş, Samanyolu'nun seyrek yapılı genç kümelerinden her biri (1524).

DS, TS **yaşmak**

DS: 1. Ocak üstündeki sergen ve yanındaki gözler. 2. Kapının üst pervazı. 3. Arı kovanlarının önündeki çıkıntı. 4. Tahta oyma, süs. 5. Değirmende unun tekneye boşaltıldığı yer (XI 4198).

TS: 1. Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü. 2. Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü (2144).

Kalıplaşmış Sıfat-Fiillerin Durumları

Sıfat-fiiller, fiillere gelerek fiillerdeki zamanı ve hareketi geçici olarak bir nesneye veya bir varlığa bağlayan, isim olarak kullanılan ama fiil fonksiyonu gösteren kelimelerdir. Ad-fiil ve zarf-fiiller ile birlikte çekimsiz fiiller grubunda yer alırlar. Oluş ve kılış bildirdikleri halde bir cümlenin yüklemi olamazlar. Bu özellikleriyle sıfat-fiiller, yerine göre bir ismi niteleyerek sıfat olurlar; yerine göre de isim çekim ekleri alarak bir isim şeklinde karşımıza çıkarlar.

Yapılarında zaman anlamı taşıdıkları için ad-fiillerden ayrılırlar. Ama ad-fiiller gibi hem olumsuzluk hem de edilgenlik eklerini alabilirler. Edilgenlik ekleriyle türemiş veya iyelik eki almış sıfat-fiiller nesnelere, diğer sıfat-fiiller ise öznelere nitelerler.

Zaman kavramını taşımaları onları çekimli fiillere yaklaştırır. Bu nedenle çekimli fiillerin aynı zamanda birer sıfat-fiil olduğu da görülür. Fakat çekimli fiillerde kişi ekleri oluş ve kılışın yapıcısı yani öznesidir. Sıfat-fiillerde ise bu kişi ekleri artık iyelik türünden olduğu için, sıfat-fiilin gösterdiği hareketin yapıcısı değil sahibi durumundadır (Korkmaz 2003: 910).

Barındırdıkları zaman kavramlarına göre sıfat-fiiller “geçmiş zaman (-DİK, -mİŞ)”, geniş zaman (-An, -(V)r, -mAz, -IGİİ)” ve “gelecek zaman (-AcAk, -AsI) sıfat-fiilleri” olarak sınıflandırılırlar.

Geçici bir isim gibi kullanılan ve fiil kökenli olmaları nedeniyle de zaman, edilgenlik, olumsuzluk özelliklerini kendilerinde barındıran sıfat-fiiller, bazı durumlarda kalıplaşmaya uğrarlar. Bu durumda söz konusu bu özelliklerini yitiren sıfat-fiiller, tıpkı kalıplaşmaya uğrayan ad-fiiller gibi, kalıcı bir isim olarak sözlükte madde başı olarak ele alınırlar. **Tanıdık, bildik, dolmuş, güngörmüş, bakan, ayran, içecek, giyecek, yakacak, çağlar, döner, açmaz, aymaz** gibi kelimeler, Türkiye Türkçesinde kullanılan kalıcı isim yapmış sıfat-fiillere örneklerdir.

Söyleyişçe ve Anlamca Aynı Olan Kelimeler

Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilli Yapılar

-DİK

DS, TS **bastık**

DS: Pestil (II 546).

TS: Pestil (207).

DS **bildik gördük**, TS **bildik**

DS: Eş dost (II 690).

TS: Tanıdık (265).

DS **siydik**, TS **sidik**

DS: Sidik (X 3650).

TS: İdrar (1764).

DS, TS **yandık**

DS: Dikenli bir ot (XI 4163).

TS: Baklagillerden, sıcak ve kurak bölgelerde yetişen, sarımtırak küçük tohumlarından kudret helvasına benzer bir madde elde edilen bitki (2122).

-mİŞ

DS, TS **bitmiş**

DS: Sonu, en son fiyatı (II 712).

TS: Pazarlıkta bir şeyin son fiyatı (288).

DS okumuşluk, TS okumuşluk, okumuş

DS: Okur yazarlık (IX 3276).

TS: **okumuşluk**: Okur yazar, öğrenim görmüş olma durumu (1495).

okumuş: Okuyarak bilgisini genişletmiş, öğrenim görmüş (kimse) (1494).

Geniş Zaman Sıfat-Fiilli Yapılar

-An

DS, TS akdoğan

DS: Yırtıcı bir kuş (I 148).

TS: Kartalgillerden bir doğan türü, aksungur (49).

DS çarpan, TS çarpan balığı

DS: Sırtı dikenli, büyükleri sarı, kırmızı ve küçükleri siyah renkte olan, çarptığında eli ayağı kanatan iskarpit cinsinden bir balık (III 1083).

TS: Levregillerden, yüzgeçleri dikenli ve zehirli, eti sevilen bir balık, trakunya (396).

DS çelen altı, TS çelen

DS: Ev (III 1120).

TS: Ev saçağı (411).

DS, TS çiten

DS: Bahçe ve ağulların etrafına çekilen çit (III 1242).

TS: 1. Saman taşımak için arabalara konulan ince dallardan örülmüş büyük sepet veya çit. 2. Kuzu ağılı (440).

DS, TS çörten

DS: Kuyu veya çeşme suyunun çıktığı küçük havuz (III 1293).

TS: Dam çevresindeki yağmur sularını oluklardan alıp duvar temelinden uzağa akıtan, saçak kenarlarından dışarı doğru uzanmış ağaç oluk (452).

DS, TS dalkıran

DS: Çok şiddetli esen rüzgâr (IV 1345).

TS: 1. Kabuk böcekleri familyasından, fındık ağaçlarında yaşayan kın kanatlı böcek. 2. Şiddetli esen rüzgâr (467).

DS danagıran, danakıran, TS danakıran otu

DS: İlbaharda biten sarı çiçekli bir bitki, çiğdem (IV 1356).

TS: Salepgillerden, bataklık yerlerde yetişen bir bitki (471).

DS domalan, dolaman, TS domalan

DS: Patatase benzeyen ve yenilebilen bir çeşit mantar (IV 1543).

TS: Asklı mantarlardan, toprak içinde yumru biçiminde yetişen, yenilebilen bir bitki, yer mantarı, karakeme (558).

DS duvan, TS doğan

DS: Doğan kuşu (IV 1614).

TS: Kartalgillerden, küçük kuş, fare vb. ile beslenen ve alıştıırılarak kuş avında kullanılan yırtıcı bir kuş (548).

DS, TS düden

DS: 1. Su kaynağı. 2. Kuyu. 3. Tabiî boşluk, tabiî lağım. 4. Derin ve geniş su birikintisi. 5. Bataklık. 6. Yeryüzü sularının kaybolduğu yarıklar, suyu çeken delikler (IV 1616).

TS: Kireçli bölgelerde kirecin erimesi veya yer altındaki karstlı bir çukur tavanın çökmesiyle oluşan doğal kuyu. (583).

DS düven, döen, düğen, TS düven,döven

DS: Düven (IV 1641).

TS: Harmanda ekinlerin sapı ve tanelerini ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, alt yüzünde keskin çakmak taşları dikine çakılı bulunan, kızak biçiminde araç (593).

DS, TS düzen

DS: I. Alet edevat takımı. II. Bez dokuma tezgâhı. III. (düzenek 1) Plan, tasarı. IV. Ev bark. V. 1. (düzen takan 1) Eşya, ev eşyası. 2. Ufak tefek öteberi. VI. (düzenlik) Geçim, uyuşma (IV 1644).

TS: 1. Belli yöntem, ilke veya yasalara göre kurulmuş olan durum, uyum, nizam, sistem. 2. Soyut ve somut nesnelere bir sıraya, bir hedefe, bir amaca göre sıralanması. 3. Yerleştirme, tertip. 4. Alet edevat takımı. 5. Bez dokuma tezgâhı (594).

DS, TS elöpen

DS: Kertenkele (V 1726).

TS: Kertenkele (629).

DS eptesbozan, TS abdestbozan

DS: Tenya, şerit. (V 1764).

TS: Şerit. (3).

DS, TS etyaran

DS: Daha çok parmaklarda olan bir çeşit çıban, dolama (V 1800).

TS: Genellikle parmaklarda olan, derinlere kadar işleyen dolama, kurlağan (665).

DS, TS filizkıran

DS: Ağaçların filizlendiği mevsimde esen bir çeşit fırtına (V 1866).

TS: Mayıs ayında ağaçların filizlendiği mevsimde esen fırtına (703).

DS galan, TS kalan

DS: Artık, başka (VI 1898).

TS: Artan, mütebaki (1040).

DS garabasan, TS karabasan

DS: Karabasan, kâbus (VI 1917).

TS: Sıkıntılı ve korkulu düş, kâbus (1075).

DS gendugelen, TS kendigelen

DS: Sökülen patateslerin geriye kalan sürgünlerinden elde edilen patates (VI 1990).

TS: Umulmadık bir zamanda gelen ve gelişinden sevinç duyulan (kimse veya şey) (1136).

DS, TS geren

DS: Verimsiz, tuzlu, çorak toprak (VI 1998).

TS: Kuruyunca çatlayan toprak, verimsiz, tuzlu, killi toprak (752).

DS gıran, TS kıran

DS: Öldürücü ve salgın hastalık (VI 2052).

TS: Bir topluluğun ve özellikle hayvanların büyük bir bölümünü yok eden hastalık veya başka sebep, ölet, afet (1157).

DS gızan, TS kızan

DS: 1. Dişisini isteyen, erkek köpek, erkek kedi vb. hayvanlar. 2. Köpeklerin çiftleşme zamanı (VI 2082).

TS: Dişi köpek, kedi gibi hayvanların çiftleşme isteği gösterdikleri durum veya zaman (1175).

DS, TS giren

DS: Havanın bulutlu, sisli, kapalı olması hâli (VI 2082).

TS: Hafif bulutlu, sisli hava (762).

DS, TS günebakan

DS: Ayçiçeği (VI 2226).

TS: Ayçiçeği (812).

DS hoşkuran, huşkuran, TS hoşkuran

DS: Tarlalarda yetişen yenilebilir ot (VII 2416).

TS: Çiçekleri dalları ispanak gibi pişirilen bir yıllık otsu bir bitki, tilkikuyruğu (901).

DS, TS kaplanboğan

DS: Bir çeşit bitki (VIII 2634).

TS: Boğan otunun bir türü, itboğan (1071).

DS, TS karadüzen

DS: I. Düzensiz, gelişi güzel (iş için). II. Bir çeşit bağlama akordu (VIII 2642).

TS: 1. Halk müziğinde bağlama çalış türlerinden biri. 2. Düzensiz, karışık (1076).

DS, TS karakaçan

DS: Sıpa, eşek yavrusu (VIII 2645).

TS: Eşek (1077).

DS kardelen, gardelen, TS kardelen

DS: (kar çiçeği)Karın kalkmasından hemen sonra çıkan, çiğdeme benzer, beyaz bir çiçek, akçabardak (VIII 2656).

TS: Nergisgillerden, baharda çok erken çiçek açan ve eczacılıkta kullanılan soğanlı bir bitki (1084).

DS, TS kargabüken

DS: Zehirli bir ot (VIII 2658).

TS: Bitişik taç yapraklı iki çeneklilerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri talkım durumunda olan, meyvesi zehirli bir ağaç (1086).

DS kayan, gayan, TS kayan

DS: I. Yassı, düz, kat kat olmuş taşlar. II. Akarsu, sel (VIII 2696).

TS: 1. Yassı, düz, kat kat olmuş taş. 2. Dağdan inen sel (1113).

DS kayışkıran, gayışkıran , TS kayışkıran

DS: Kökleri toprağın derinliklerine giden ve yoncaya benzeyen bir bitki (VIII 2701).

TS: Baklagillerden, kökleri toprağa derince girdiği için tarlalar sürülürken sabanı tutan, çiçekleri kırmızı bir bitki, sabankıran (1116).

DS, TS kıran

DS: 1. Çevre, kıyı, kenar, uç. 2. Dağ sırtı, tepe, yamaç, bayır. 3. Dağ tepesindeki ağaçsız çıplak düzlük (VIII 2815).

TS: 1. Kıyı, kenar, çevre, uç. 2. Dağ sırtı, tepe, bayır. 3. Kıraç toprak (1157).

DS, TS koparan

DS: 1. Kolları geriye sarkık cepken biçiminde, beyaz keçeden yapılmış, kaytanla işlemeli bir çeşit ceket. 2. Yelek (VIII 2920).

TS: Kolları geriye sarkık cepken biçiminde, beyaz keçeden yapılmış kaytanla işlemeli bir çeşit ceket (1214).

DS, TS ordubozan

DS: I. 1. Mızıkçı, döneke. 2. Çok yaramaz çocuk. II. Varis hastalığı (IX 3287).

TS: 1. Mızıkçı, döneke, oyunbozan. 2. Arabozan. 3. Bacaklardaki varis hastalığı (1508).

DS, TS öksüzdoyuran

DS: I. Ekmek yapılırken en son yapılan kalın ekmek. II. Çok büyük su bardağı, su tası (IX 3327).

TS: Çok büyük bardak, çanak ve bunların içindeki yiyecek ve içecek (1535).

DS, TS ören

DS: 1. Şehir. 2. Köy. 3. Şehir ya da ev yıkıntısı, kalıntısı (IX 3346).

TS: Eski yapı veya şehir kalıntısı, harabe, virane (1546).

DS sallama sapan, TS sapan

DS: Çocukların bir parça meşini ipe bağlayarak taş atmak için kullandıkları oyuncak (X 3527).

TS: 1. İki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı. 2. Genellikle çocukların kuş vurmak için kullandıkları, iki ucuna lastik ve lastiklerin arasına da geniş bir meşin parçası bağlı bulunan çataldan oluşan araç (1700).

DS sıçan, sıçon, sıçoyul, TS sıçan

DS: İri, bir çeşit fare (X 3601).

TS: 1. Sıçangillerden, fareden iri, zararlı birçok türü bulunan kemirgen, memeli hayvan. 2. Fare (1747).

DS, TS uyuşturan balığı

DS: Bir balık çeşidi (XI 4051).

TS: Torpil balığı (2046).

DS yeddiveren, TS yediveren

DS: Çekirdekli dut (XI 4219).

TS: Yılda birkaç kez meyve veren veya çiçek açan (asma, gül vb.) (2158).

DS, TS yelkovan

DS: Kara renkli, deniz üstünde sürekli küme durumunda uçan bir çeşit kuş (XI 4236).

TS: Yelkovangillerden, kanatları sivri, siyahımsı veya kül rengi gövdeli bir deniz kuşu (2161).

DS yelyudan, TS yelyutan

DS: Bir at hastalığı (XI 4240).

TS: Atlarda hava yutmanın yol açtığı bir hastalık (2162).

DS, TS yerdegezen

DS: Yılan (XI 4250).

TS: Yılan (2170).

DS, TS yeregeçen

DS: (yerekaçan, yerebatan) Havuç (XI 4250).

TS: Havuç (2170).

Aşağıdaki örnek –An sıfat-fiil ekinin eski şekli olan –GAn ile yapılmış ve çok eskiden kalıplaşmış bir kelimedir.

DS oğan, uğan, TS oğan

DS: Tanrı (IX 3267).

TS: Tanrı (1490).

-(V)r

DS akar, TS akarsu

DS: Çeşme yalağı (I 138).

TS: Yeryüzünde, yer altında belirli bir yatak içinde, eğim boyunca sürekli veya zaman zaman akan su (47).

DS, TS batar

DS: 1. Sancı, ağrı. 2. Zâtürre (II 569).

TS: Zâtürre (223).

DS beribenzer, belibenzer, TS beribenzer

DS: I. Alelade, bayağı, sıradan. II.1. Eş, emsal, benzer. 2. Biraz benzeyen. III. Yakışıklı. IV. Şöyle böyle, az çok, oldukça, biraz, üstünkörü (II 632, 634).

TS: Sıradan, bayağı, alelade (247).

DS, TS çağlar

DS: Çağlayan (III 1037).

TS: Çağlayan. (381).

DS, TS çakar

DS: I. 1. Kıvılcım. 2. Şimşek. II. Uskumru avlamaya yarayan bir çeşit av (III 1042).

TS: 1. Denizde, açığa veya kıyılara yerleştirilen, belirli aralıklarla yanıp sönen küçük fener. 2. Uzunluğu iki yüz elli – üç yüz, genişliği on kulaç olan balık avı (382).

DS çalhar, TS çalkar

DS: İri gözenekli kalbur (III 1053).

TS: Tahıl tanesini yabancı nesnelere seçmeye veya tohumlukta kullanılacak tahıl ayırmaya yarayan döner kalburlu ataç, çalkağı, çalkak (388).

DS, TS çapar

DS: I. 1. Sarışın mavi veya yeşil gözlü, çilli insan. 2. Kula renkli hayvan. 3. Benekli, alacalı hayvan. 4. Beyazı çok kır renkli hayvan. 5. Boz ve siyah karışımı

renkli köpek. 6. Karışık renkli tüyleri olan tavuk. 7. Karışık renkli yılan. II. Çiçek bozuğu yüz. III. 1. Tek direkli kayık.2. Baş, kış tarafı sivri ve yukarı kalkık olan mavna (III 1073-1074).

TS: I. 1. Benekli, alacalı (hayvan ve bitki). 2. Akşın. 3. Çiçek bozuğu yüz. II. Takadan büyük, baş ve kış tarafı yukarı kalkık bir çeşit Karadeniz kayığı (393).

DS, TS çukur

DS: Engebesi bulunmayan yer, düzlük (III 1302).

TS: Çevresine göre aşağı çökmüş yer (454).

DS, TS göçer

DS: Çadır hayatı yaşayan göçebe (VI 2121).

TS: Göçebe (770).

DS, TS kayar

DS: Hayvanın eski nallarının çivilerini değiştirme işlemi (VIII 2696).

TS: Hayvanların eskiyen nallarının çivilerini değiştirme işlemi (1113).

DS, TS kaynar

DS: (kaynarca) Kaynak (VIII 2704).

TS: 1. Kaynak, pınar. 2. Kaynarca. (1119).

DS kelkeser, TS keser

DS: Uzun saplı büyük keser (VIII 2734).

TS: Tahta, ağaç yontmaya ve çivi çakmaya yarayan, kısa saplı, bir yanı keskin ağızlı çelik araç (1143).

DS oburlu, TS obur

DS: Boğazına düşkün (kimse) (IX 3261).

TS: Gereğinden çok yemek yiyen, doymak bilmeyen (kimse) (1487).

DS, TS ölçer

DS: Ateş karıştırmaya yarayan demir çubuk, gelberi (IX 3329).

TS: Ateşi karıştıracak demir kol (1536).

DS sakar teper, TS sakar

DS: Pot kıran, patavatsız, densiz kimse (X 3518).

TS: Sık sık küçük, önemsiz kazalar yapan (kimse) (1684).

DS, TS tutar

DS: Parasal değer in tümü, toplamı (X 3999).

TS: 1. Nicelik bakımından bir şey in bütünü. 2. Para miktarı, meblağ (2011).

DS, TS yağar

DS: Yağmurlu (XI 4116).

TS: Yağmur (2105).

DS yanar, TS yanarca

DS: Kibrit (XI 4160).

TS: Meşale (2121).

DS, TS yanardöner

DS: Kıpırdanıp dalgalandıkça rengi değişen kumaş (XI 4160).

TS: Kıpırdadıkça çeşitli renklerde parlayan (kumaş, deri vb.), janjan, şanjan (2121).

DS, TS yatır

DS: Ermiş, ermiş sini (XI 4201).

TS: Belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya (2146).

DS, TS yenirce

DS: 1. Frengi. 2. Şirpençe. 3. Cüzzam (XI 4246).

TS: 1. Frengi. 2. Gittikçe genişleyen yara (2166).

-mAz

DS bekmez, TS pekmez

DS: Pekmez (II 604).

TS: Genellikle üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi (1591).

DS guşgonmaz, TS kuşkonmaz

DS: Bir çeşit dikenli bitki (VI 2202).

TS: TS: 1. Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki. 2. Aynı familyadan, saksılarda yetiştirilen, uzun saplı, ince ve küçük yapraklı bir süs bitkisi (1270).

DS, TS tükenmez

DS: 1. Peynirli çorba. 2. Bir kapta ekşitilen ve alındıkça içine su eklenerek çoğaltılan, üzüm ya da elma, armut, üzüm karışımı bir çeşit içki (X 4006).

TS: 1. Bir kapta ekşitilen ve alındıkça içine su eklenerek çoğaltılan, üzüm veya üzüm, elma, armut karışımı bir tür içecek. 2. Peynirli bir tür çorba (2017).

DS, TS varyemez

DS: Varlıklı olduğu halde, harcamayı sevmeyen eli sıkı (XI 4092).

TS: Cimri (2080).

-IGII

DS danışıklı dönüşüklü, TS danışıklı

DS: Danışıklı döğüş, gizli anlaşmaya dayanan hareket (IV 1361).

TS: Gerçekte olmadığı hâlde bir anlaşma sonunda öyle gösterilen, muvazaalı (472).

DS, TS ötürüklü

DS: İshalli insan ya da hayvan (IX 3360).

TS: İshalli, amel olmuş (insan veya hayvan) (1552).

Gelecek Zaman Sıfat-Fillli Yapılar

-AcAk

DS açacak, açsak TS açacak

DS: 1. Anahtar. 2. Kalem açacağı. 3. Tirbişon, İngiliz anahtar ve tornavida gibi açıcı aletler (I 55).

TS: 1. Şişelenmiş bazı içeceklerin kapaklarını açmaya yarayan araç 2. Teneke kutu içinde korunmuş yiyeceklerin kapağını açmaya yarayan araç. 3. Anahtar (10).

DS, TS çalacak

DS: Yoğurt mayası (II 1047).

TS: Yoğurt mayası (385).

DS, TS delecek

DS: Ayakkabıcıların deriyi delmek için kullandıkları bir araç, zımba ((IV 1409).

TS: Zımba. (489).

DS dudacak, dutacak TS tutacak

DS: Ocaktan tencere indirmek için kullanılan bezden yapılmış tutacak (IV 1595).

TS: Sıcak mutfak araçlarını tutmakta kullanılan, birbirine şeritle bağlı bez çifti, tutaç, tutak (2010).

DS, TS ekecek

DS: Tohum (V 1692).

TS: Tohum (609).

DS, TS emcek

DS: Meme (V 1731).

TS: Meme (631).

DS gelejek, TS gelecek

DS: Gelecek (VI 1974).

TS: 1. Daha gelmemiş, yaşanacak zaman, istikbal, ati. 2. Zaman bakımından ileride olması, gerçekleşmesi beklenen (741).

DS geyecek, geyicek, gecek, TS giyecek

DS: Elbise, çamaşır vb. giyilecek şey (VI 2015).

TS: Giysi (765).

DS, TS kıracak

DS: Nalbantların hayvan tırnaklarını törpülemek için kullandıkları kalın dişli törpü (VIII 2814).

TS: Nalbantların atın tırnağını kesmek için kullandıkları keskin demir alet (1157).

DS, TS sıkacak

DS: İşlenmek için yatırılan derileri, harçtan çıkardıktan sonra sıkmaya yarayan eğri ağaç (X 3604).

TS: Bir nesneyi, iki ağırlık arasında mekanik olarak sıkıştırmaya yarayan araç (1750).

DS, TS silecek

DS: 1. (silgi I 1) Hamam takımı, havlu. 2. (silgiç II) Bulaşık bezi, paçavra. 3. (silgeç III 2) Yazı tahtası silgisi (X 3633).

TS: Yıkandıktan sonra kurulanmak için kullanılır büyük havlu, hamam havlusu. 2. Evlerde ayakkabıları temizlemek için kapı önlerine konulan bez, keçe vb. şey, paspas (1767).

DS virecek, TS verecek

DS: Borç (XI 4105).

TS: Birine verilmesi gereken para, borç, alacak karşılığı (2086).

DS yahacak, TS yakacak

DS: Yakacak. (XI 4126).

TS: Yakıt. (2110).

-AsI

DS geyesi, geysi, TS giysi

DS: DS: Elbise, çamaşır vb. giyilecek şey (VI 2015).

TS: Her türlü giyim eşyası, giyecek, elbise, libas, urba (765).

Söyleyişçe Aynı Anlamca Farklı Olan Kelimeler

Geniş Zaman Sıfat-Fiilli Yapılar

-An

DS, TS ağaçdelen

DS: (çamaçakan, hartkakan, tahtadelen) Ağaçkakan (I 80).

TS: Yuva yapmak için ağaçları oyan böcek (29).

DS, TS çarpan

DS: Sırtı dikenli, büyükleri sarı, kırmızı ve küçükleri siyah renkte olan, çarptığında eli ayağı kanatan iskaripit cinsinden bir balık (III 1083).

TS: Bir çarpma işleminde çarpılan sayının kaç kez tekrarlanacağını gösteren sayı, çoğaltan (396).

DS dalgıran, TS dalkıran

DS: **dalgıran**: Kaba, incitici (kimse) (IV 1344).

TS: 1. Kabuk böcekleri familyasından, fındık ağaçlarında yaşayan kın kanatlı böcek. 2. Şiddetli esen rüzgâr (467).

DS, TS eren

DS: I. Amaç, erek. II. Dost. III. Ölü çıkarılan eve komşuları tarafından götürülen yemek. IV. Hayırlı çocuk.

TS: 1. Benliğinden sıyrılmış, öz varlığından geçmiş, kendini Tanrı'ya adanmış, ermiş, evliya, veli. 2. Olağanüstü duygularıyla birtakım gerçekleri gördüğüne inanılan kimse (642).

DS, TS esen

DS: I. Veda. II. 1. Parasız verilen, beleş, hayrat. 2. Armağan, bağış. (V 1779).

TS: 1. Ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı, sıhhatli, salim. 2. Ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı, sıhhatli, salim bir biçimde (649).

DS, TS kankurutun

DS: Az konuşarak çevresindekileri üzen, vurdumduymaz (VIII 2625).

TS: Adamotu (1062).

DS, TS karabasan

DS: (karabasma) Doğumdan hemen sonra gelen ateşli hastalık, havale (VIII 2637).

TS: 1. Sıkıntılı ve korkulu düş, kâbus. 2. Bir kimsenin içinde bulunduğu karmakarışık, sıkıntılı ruh durumu (1075).

DS, TS kesen

DS: I (kese) Kestirme, kısa (yol) vb. II. Çamurlu yollardaki tekerlek ve hayvanların kurumuş ayak izleri. III. (kesegen) Fare. IV. (keş) Kış için kurutulan yağsız yoğurt (VIII 2762).

TS: Bir şekli özellikle bir üçgenin kenarlarını kesen doğru (1143).

DS, TS kurtboğan

DS: I. Köpeklerin boynuna takılan dişli demir tasma. II. Güçlü, kuvvetli ve şişman adam (VIII 3010).

TS: Çok yıllık otsu bir bitki, boğan otunun bir türü (1262).

DS, TS saçkıran

DS: I. Çıyan, kırkayak. II. Sac üzerinde pişirilen kalın, yağlı yufka ekmek (X 3509).

TS: Bir mantarın oluşturduğu, saçları dökken bir deri hastalığı, kılkıran (1674).

-(V)r

DS, TS çalar

DS: I. Süpürge. II. Sırtı dikenli, yenmeyen bir cins balık (III 1049).

TS: Farklılık veya anlam inceliği, nüans (385).

DS, TS çalkar

DS: I. Müshil ilacı. II. Pamuk kozalarını ayıklayan makine. (III 1058).

TS: Tahıl tanesini yabancı nesnelere seçmeye veya tohumlukta kullanılacak tahılı ayırmaya yarayan döner kalburlu ataç, çalkağı, çalkak. (388).

DS, TS çıkar

DS: I. Kız. II. Çare, yol. (III 1165).

TS: Dolaylı bir biçimde elde edilen kazanç, menfaat, yarar. (422).

DS, TS döner

DS: I. Toplu tabanca. II. Topaç. III. Gusülhane. IV. Dokuma tezgâhlarında dokunan kumaşın sarılmasına yarayan yuvarlak ağaçlar (IV 1584).

TS: Bir eksene geçirilmiş etlerin döndürülerek pişirilmesiyle yapılan kebab, döner kebab (567).

DS, TS keser

DS: En şiddetli soğuk (VIII 2762).

TS: Tahta, ağaç yontmaya ve çivi çakmaya yarayan, kısa saplı, bir yanı keskin ağızlı çelik araç (1143).

DS kokar, TS kokar ağaç

DS: I. Tembel. II. Domates. III. Pişirilen ekmeği çevirmeye yarayan ucu eğri tahta araç (VIII 2904).

TS: Sedef otugillerden, Avrupa'ya Çin'den getirilmiş, kısa zamanda yetişip boy attığı için bir gölge ağacı olarak dikilen, kötü kokan bir ağaç, kokak ağaç, aylandız (1195).

DS, TS obur

DS: Hortlak (IX 3261).

TS: Gereğinden çok yemek yiyen, doymak bilmeyen (kimse) (1487).

-mAz

DS ganmaz, TS kanmazlık

DS: Anlayışsız (VI 1914).

TS: İhtiyacını veya isteğini yeteri kadar karşıladığı hâlde yeterli bulmamak (1062).

DS, TS görmez

DS: Tütünün güneş görmeyen, dip, dip üstü ve birinci ana tütün yaprakları (VI 2162).

TS: Görme engelli (782).

DS, TS güngörmez

DS: I. Reçine. II. Yelkenin iç kenarındaki ip. III. Su kaynağı (VI 2229).

TS: Hiç güneş ışığı almayan (yer) (813).

DS, TS kuşkonmaz

DS: Yapılarda kullanılan uzun ağaç (VIII 3013).

TS: 1. Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki. 2. Aynı familyadan, saksılarda yetiştirilen, uzun saplı, ince ve küçük yapraklı bir süs bitkisi (1270).

Gelecek Zaman Sıfat-Fiilli Yapılar

-AcAk

DS, TS alacak

DS: 1. Biçilmiş ekini kaldırmaya yarayan üç dişli aygıt. 2. Ağaçtan meyve toplamaya yarayan ucu çatalı sırık (I 177).

TS: 1. Bir hesap gereğince daha alınmamış olan para, mal vb. şey, matlup, verecek karşısı. 2. Alınması gerekli şey (63).

DS, TS çেকেcek

DS: I. Yemencilerde kalıpları çıkartmakta kullanılan araç. II. Kar temizlemeye yarayan aygıt. III. 1. Dövenin altında sap çekmek için kullanılan aygıt. 2. Saban okunun, boyunduruğa bağladığı ip (III 1109).

TS: Ayakkabı ile topuk arasına sokularak ayağın ayakkabıya kolay girmesini sağlayan, maden, boynuz ve plastik maddeden yapılmış alet (406).

DS, TS çıkacak

DS: Hayvanların otlamasına yarayan yer (III 1165).

TS: 1. Hamamlarda dışarıya çıkıp giyinme yerine giderken kurulanmak üzere verilen havlu. 2. Boy ölçülecek kimse (422).

DS (dığan) goycak, TS koyacak

DS: Tencerelerin altına konulan halka biçiminde altlık, nihale (IV 1451).

TS: İçine öteberi koymaya yarayan araç (1224).

DS, TS olacak

DS: Üvey (IX 3276).

TS: 1. Olması, yapılması uygun olan. 2. Olma, gerçekleşme olasılığı bulunan şey. 3. Olmasının önüne geçilemeyen durum (1495).

DS, TS salacak

DS: I. 1. Değirmen suyunu boşa akıtmak için oluğun önüne açılan hendek. 2. Havuz ya da kanallarda su boşaltmak için bulunan delik. II. (sal II 5) Tabut (X 3521).

TS: Üstünde ölü yıkamılan kerevet, tenişir (1688).

DS, TS tutacak

DS: Maşa biçiminde bir çeşit araç (X 3997).

TS: Sıcak mutfak araçlarını tutmakta kullanılan, birbirine şeritle bağlı bez çifti, tutaç, tutak (2010).

DS, TS yakacak

DS: 1. (yakma I). 2 (yakım) Önemli olaylar, acılar, ayrılıklar, seviler üstüne yakılmış türkü, ağıt (XI 4127).

TS: Yakıt (2110).

Sonuç

Kalıplaşmış Ad-Fiillerde

Söyleyişçe ve Anlamca Aynı Olan Kelimeler:

-mA : 117

-mAk : 9

-(y)Iş : 0

Toplam : 126

Söyleyişçe Aynı Anlamca Farklı Olan Kelimeler:

-mA : 54

-mAk : 3

-(y)Iş : 0

Toplam : 57

-mA'lı örnekler 117, -mAk'lı örnekler 9 olmak üzere her iki sözlükte söyleyiş ve anlamca aynı olan kelimelerin toplamı 126'dır. Yani yazı dilimiz bu 126 kalıplaşmış ad-fiili doğrudan doğruya ağızlarımızdan almıştır ve hâlâ kullanmaktadır.

-mA'lı örnekler 54, -mAk'lı örnekler 3 olmak üzere söyleyişçe aynı ama anlamca farklı olan kelimelerin toplamı 57'dir.

Her iki grubun toplamı 183'tür. Yani *Türkçe Sözlük*'te bu 183 kelime, madde başı olarak bulunmaktadır.

Burada hem ortak anlamlı hem farklı anlamlı kelimelerde -mA'lı örneklerin, diğerlerinden daha fazla olduğu görülmüştür.

Anlamca farklı olan Türkçe Sözlük'teki **alıştırma, artırma, aşınma, azma, basma, dolaylama, doldurma, dönme, emme, gönderme, ışıklama, işleme, karma, kaydırma, kayma, sağlama, sapma, yanma, yapma, yürütme** gibi örneklerden hareketle, -mA ekinin yeni kelime türetmede kullanıldığı görülür. Yine yazı dilinde bu ekle ortaya çıkan **besleme basın** [Çıkar uğruna, herhangi bir kuruluşun veya iktidardaki güçlerin görüşlerini savunan basın. (249)], **onluk bozma** [Onluğu, on tane birliğe çevirme. (1504)], **gıcırı bükme** [1. Hemen yetiştirilen, iletilen. 2. Zoraki. 3. Yersiz, anlamsız. 4. Zorla ve çabucak. (759)], **emme basma tulumba** [Hem çeken

hem de ileten tulumba, alavere tulumbası. (633)], **dağdan inme** [dağ adamı. (459)], **tepeden inme** [1. Beklenmedik, şaşırtıcı. 2. Yüksek bir makamdan çıkan (buyruk). (1954)] gibi yeni kullanımlar da dikkat çekicidir.

Her iki sözlükte –mAk'lı örnekler nesne adı olarak kullanılmıştır: **Azmak, çakmak, gaymak-kaymak, kuymak, ötmek-ekmek, paşmak-başmak; oymak** gibi.

-(y)Iş ad-fiilli kelimelerin her iki sözlükte ortak kullanım alanının olmaması, bu ekle ilgili tarihî bir sorundan kaynaklanmaktadır. Korkmaz'ın dikkat çektiği üzere -(y)Iş ad-fiil ekinden farklı bir -(I)ş eki vardır. Bu ek, fiil kök ve gövdelerinden 'bir işin sonucu ve ürünü olan' somut ve soyut kalıcı isimler türetir. Fakat -(I)ş eki, -(y)Iş ad-fiil ekinden kalıplaşma yoluyla ortaya çıkmamıştır. Çünkü bu ek, Eski Türkçe döneminden beri bu işleviyle kalıcı isimler türeten bir ek olmuştur. **Alkış, bağdaş, barış, çöküş, biliş, savaş, yanlış, yaratılış** gibi kelimeler, Türkiye Türkçesinde kullanılan bu ekle türetilmiş kelimelere örnektir.

Nitekim bu çalışmada da her iki sözlükte ortak olarak karşımıza çıkan **biliş** [DS: Tanıdık. (II 693), TS: Bildik, tanıdık, dost. (271)]; **cekiş** [DS: Ağız kavgası. (III 1114), TS: Ağız kavgası. (408)]; **yağış** [DS: Yağmur. (XI 4120), TS: Yağmur. (2106)] ve farklı anlamlı kelimeler olan Derleme Sözlüğü'ndeki **buluş** [DS: Ölü evine gönderilen yemek. (II 790)]; **cukış** [DS: -- > çıkım: Ürün. (III 1167), -- > çıkıntı: Fayda, kâr. (III 1167)] ve **geciş** [DS: Yarış, yarışma. (VI 1963)] -(I)ş ekli kelimelerdir. Türkçe Sözlük'teki **buluş** [TS: 1. İlk defa yeni bir şey yaratma, icat. 2. Bilinen bilgilerden yararlanarak daha önce bilinmeyen yeni bir bulguya ulaşma veya yöntem geliştirme, icat. 3. Konu, duygu, düşünce hayalde başkalarının etkisinden sıyrılarak bunların işlenişinde yeni bir yol tutma. (324)]; **cukış** [TS: 1. Bir yerden çıkmak için kullanılan yer. 2. Yokuş. 3. Güreşte cazgırın alana çıkardığı pehlivanların izleyicilere doğru yürüyerek çalım yapmaya başlaması. 4. Mezuniyet, oluk bitirme. 5. Çıkış belgesi. 6. Beklenilmeyen bir sırada yapılan sert konuşma. 7. Uçağın bir havaalanından başka bir havaalanına gitme süresi, sorti. 8. Kuşatılmış bir bölgedeki birliklerin yaptığı saldırı. 9. Verilen bir işaretle yarışa başlama, depar. (424)] ve **geciş** ise [TS: 1. Herhangi bir durumdaki değişme, intikal. 2 Resimde iki ayrı rengi birbirine bağlayan ara ton. 3. Ses organlarının bir durumdan ötekine geçmesi. 4. Bir parça süresince bir tondan başka bir tona atlama. (738)] -(y)Iş ad-fiilinin kalıplaşması sonucu ortaya çıkan yeni kelimelerdir.

Kalıplaşmış Sıfat-Fiillerde

Söyleyişçe ve Anlamca Aynı Olan Kelimeler:

Geçmiş zaman sıfat-fiilli yapılar

-Dik : 4

-mIş : 2

Geniş zaman sıfat-fiilli yapılar

-An : 46

-(V)r : 21

-mAz : 4

-IGII : 2

Gelecek zaman sıfat-filli yapılar

-AcAk : 13

-AsI : 1

Toplam : 93

Söyleyişçe Aynı Anlamca Farklı Olan Kelimeler:

Geçmiş zaman sıfat-filli yapılar

-DIk : 0

-mİş : 0

Geniş zaman sıfat-filli yapılar

-An : 10

-(V)r : 7

-mAz : 4

-IGII : 0

Gelecek zaman sıfat-filli yapılar

-AcAk : 8

-AsI : 0

Toplam: 29

Derleme Sözlüğü'nde ve *Türkçe Sözlük*'te söyleyişçe ve anlamca aynı olan kalıplaşmış ve kalıcı isim yapmış sıfat-fiillerin toplamı 93'tür. Yani yazı dilimiz bu 93 kalıplaşmış sıfat-fiili doğrudan doğruya ağızlarımızdan almıştır ve hâlâ kullanmaktadır.

Söyleyişçe aynı anlamca farklı olan kalıplaşmış ve kalıcı isim yapmış sıfat-fiillerin toplamı 29'dur.

Her iki gruptaki kelimelerin toplamı ise 122'dir. Yani *Türkçe Sözlük*'te bu 122 kelime, madde başı olarak bulunmaktadır.

Fakat en çok tercih edilen, 46 ile –An geniş zaman sıfat-fiilidir. Bu sayı, diğer sıfat-fiillerle kıyaslandığı zaman oldukça büyük bir sayıdır. Bu sıfat-fiil, hem söyleyişçe ve anlamca aynı olan kelimelerde hem de söyleyişçe aynı, anlamca farklı olan kelimelerde çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu duruma göre –An, gerek ağızlarda gerekse yazı dilinde aynı tutarlılıkta kullanılan ve tercih edilen bir sıfat-fiil olmuştur. Ve daha önemlisi, –An'lı örnekler ağızlarımızdan doğrudan yazı dilimize geçmiş ve yazı dilimizin kelime dağarcığını önemli ölçüde zenginleştirmiştir.

Tarihî dönemlerde de –An sıfat-fiilin kalıcı isim yaptığı görülmektedir. Nitekim “Tanrı” için kullanılan DS'de **oğan**, **uğan**, TS'de **oğan** kelimesi, –An'ın eski şekli olan –GAn ile kurulmuştur. Ağızlarda ve yazı dilinde eski şekliyle yaşamaya devam eden bu kelime Kutadgu Bilig'de de **ugan** olarak geçmektedir.

Söyleyişçe aynı anlamca farklı olan kelimeler daha azdır. *Türkçe Sözlük*'teki farklılık gösteren bu kelimeler daha çok çağa uygun olarak ve çağın gereklerine göre türetilmiş kelimelerdir (**alacak, olacak; çarpan, kesen; çalar, çıkar; görmez, kanmaz(lık)** gibi). Bu kelimeler, yapı olarak ağızlarımızdaki örneklerinden hareketle, bu örneklere örneksinme yoluyla ortaya çıkarılmış olan yeni türetmelerdir.

Söyleyişçe aynı anlamca farklı olan kelimelerde örnek bulunmayan –Dik , -mİş; -IGII; -AsI sıfat-fiillerinin de söyleyişçe ve anlamca aynı olan kelimelerde de çok az örneklerinin olduğu görülmektedir. Buna göre bu ekler, kalıcı isim yapmada dilimizde daha az tercih edilen sıfat-fiil ekleri olmuştur.

Kalıplaşmış ad-fiillerin ve kalıplaşmış sıfat-fiillerin sayılarının, *Derleme Sözlüğü*'ndeki ve *Türkçe Sözlük*'teki genel toplamlarına bakıldığında, gerek söyleyişçe ve anlamca aynı kelimelerde gerekse söyleyişçe aynı anlamca farklı kelimelerde, sonuç 305'tir. Yani *Türkçe Sözlük*'te bu 305 kelime, madde başı olarak bulunmaktadır.

Bu çalışma, dilimizde kelime türetmede ad-fiil ve sıfat-fiillerin kullanıldığını ve bu yapıların, kullanım yönünden hem ağızlarımıza hem yazı dilimize uygunluk gösterdiğini ortaya koymaktadır. Fakat ad-fiiller, kalıcı isim yapmada sıfat-fiillerden daha fazla tercih edilmiştir. Ayrıca bu durum, ağızlarımızın, yazı dilimizin kelime hazinesine zengin kaynaklar sunması açısından da çok önemlidir.

Kaynakça

Korkmaz, Z. (1994), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu (1993), *Derleme Sözlüğü*, XII Cilt, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2005), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.